

KOODINVAIHTO ESPANJALAISEN AU PAIRIN JA
SUOMALAISTEN HOITOLASTEN KESKUSTELUISSA

Suomen kielen
kandidaatintutkielma
Oulun
yliopisto 11.1.2019
Jarno Pihlajamaa

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	1
1.1. Tutkielman aihe ja tutkimuskysymykset	1
1.2. Tutkimusmenetelmät ja aiempi tutkimus	2
1.3. Tutkimusaineisto	3
2. TUTKIELMAN TEOREETTINEN VIITEKEHYS	4
3. AINEISTOSTA LÖYTYVÄT KOODINVAIHTOTAPAUKSET	5
3.1. Värisanat	5
3.2. Kysymyssanat	6
3.3. Käskysanat	8
3.4. Muut sanat	9
4. KIELENKÄYTTÖ LAUSETASOLLA	11
4.1. Lauserakenteet keskustelussa	11
4.2. Marian puheen piirteet	12
4.3. Lasten tapa puhua	14
5. PÄÄTÄNTÖ	16
6. LÄHTEET	18

1. JOHDANTO

1.1 Tutkielman aihe ja tutkimuskysymykset

Tutkielmani aiheena on koodinvaihto espanjalaisen au pairin ja tämän suomalaisen isäntäperheen keskusteluissa. Koodinvaihdon merkitys ei ole ihan yksiselitteinen. Siitä on kuitenkin esitetty erilaisia näkemyksiä. Jyrki Kalliokosken mukaan koodinvaihto on monisäikeinen termi:

Koodinvaihtoa tutkineet ja koodinvaihdosta puhuvat ovat kukin perustaneet oman koodinvaihdon luonnehdintansa ja käsityksensä pääosin itse tutkimaansa materiaaliin ja verranneet muiden materiaalia ja tuloksia omiina. Aina ei ole puhuttu ollenkaan samoista asioista.

(Kalliokoski 2009: 316)

Lontoolaisen lingvistin Penelope Gardner-Chlorosin (2009) mukaan koodinvaihto (code-switching) on kahden tai useamman kielen vaihtelua kielenkäyttötilanteessa. Tämän määritelmän puitteissa aihettani tulenkin tutkimaan.

Kiinnitän tutkielmassani huomion keskusteluista löytyviin koodinvaihtotilanteisiin ja selvitän, minkälaisia sanoja osanottajat käyttävät suomeksi. Minua siis kiinnostavat suomenkieliset sanavalinnat kielenkäyttötilanteissa, joiden pääasiallinen kieli on englanti. En kuitenkaan jätä englannin käyttöä huomioimatta, koska mielestäni koodinvaihdossa kaikki kyseessä olevat kielet on tärkeää käsitellä. En ota syyniin kaikkia mahdollisia sanoja, vaan kokoan tutkimukseni kannalta merkittävimmät koodinvaihtotilanteet eli ne, jotka voin osoittaa säännönmukaisiksi ja joita esiintyy eniten.

Teoksessaan *Language Contact* (2012: 101) Yaron Matras kertoo, että koodinvaihdossa on tutkittu sen motiiveja ja rakenteita. Sanojen lisäksi tutkinkin koodinvaihtoa myös rakenteen kannalta. Aihetta ei ole mielestäni vielä tutkittu riittävästi, joten aineistostani saa vielä paljon irti.

Tutkimuksessani tulen esittämään mahdollisia syitä puhujien kielen valintoihin. Motiivit ovat kuitenkin tutkimuksessani toissijaisia. Haluan lähinnä kuvailla aineistoa ja katsoa,

mitä sieltä löytyy. Aion silti sisällyttää joihinkin tilanteisiin vastauksia sille, miksi aineiston puhujat käyttävät tiettyä kieltä.

Backus (2012: 7) kirjoittaa lainaamisesta ja koodinvaihdosta lähekkäisinä termeinä. Hän myös mainitsee tiheyden, millä lainasanat esiintyvät keskustelussa. Juurikin sanojen esiintymisiheyden otan tutkielmassani tarkasteluun. Eli haluan selvittää, missä suhteessa suomea käytetään englantiin nähden.

Tarkoituksenani on kuvailla koodinvaihtoa keskusteluissa tapahtuvana ilmiönä ja eritellä löytämiäni koodinvaihtotapauksia. Tavoitteena on saada aikaan mahdollisimman kuvaava tulokokonaisuus, jota voidaan ehkä hyödyntää monikielisten keskustelujen tutkimuksessa.

Pyrin keskustelujen pohjalta selvittämään

- Millaisissa tilanteissa suomea käytetään?
- Millaisia sanoja käytetään suomeksi?
- Miten englanti näkyy keskusteluissa?

1.2. Tutkimusmenetelmät ja aiempi tutkimus

Tutkimusmenetelmänäni on valmiiseen aineistoon perustuva sanaston analyysi, johon pienissä määrin yhdistyy määrällinen tutkimus. Tulen tutkimusessani esittelemään aineistosta löytyviä tapauksia myös luvuin.

Koodinvaihtoa on tutkinut esimerkiksi Johanna Salminen pro gradussaan Suomi-Espanja-Koodinvaihto Facebook-yhteisössä (2018). Siinä Salminen tutkii suomalais-espanjalaisessa Facebook-yhteisön kielenkäytössä esiintyviä rakenteita ja sanastoa. Käyttämästäni aineistosta poiketen Salmisen aineistossa puhutaan pääosin suomea, ja toisena kielenä on espanja. Hyödyntämissäni nauhoituksissa suomi on sivukielenä, ja englanti pääkielenä.

1.3. Tutkimusaineisto

Hyödynnän tutkielmassani videonauhoitteita, jotka sisältävät espanjalaisen au pairin ja pohjoissuomalaisen perheen vuorovaikutusta. Nauhoitteista on tehty litteraatit, joiden pohjalta teen tutkimuksen. Perheeseen kuuluu seitsemän lasta vanhempineen. Perhe on suomenkielinen. Käytän keskusteluunosallistujista peitenimiä. Au pairista käytän nimeä Maria, lapsista nimiä Olli ja Eetu.

Kuvaukset alkoivat au pairin vietettyä perheen parissa viisi kuukautta ja kestivät hänen kotiinpaluuseensa saakka vuoden loppuun. Perheen kaksi nuorinta lasta, 2-vuotias Eetu ja 5-vuotias Olli, eivät osanneet au pairin saavuttua lainkaan englantia, mutta oppivat sitä häneltä kuvausten alkuun mennessä. Au pair osasi suomea hieman ennen kuvausten alkamista käytyään suomen kielen kursseilla.

Nauhoitteita on olemassa yhteensä 25, mutta käytän näistä hyödykseni kahdeksaa. Tein tällaisen rajauksen siksi, koska käyttämäni kahdekan nauhoitetta palvelevat aihettani parhaiten. En olisi saanut muista nauhoista tarpeeksi irti.

Nauhoitteissa puhutaan pääkielenä englantia. Nauhoitteissa lapset askartelevat ja pukeutuvat yhdessä au pairin kanssa. Kahdeksasta nauhoitteesta kuudessa tilanteena on askartelu, lopuissa pukeminen. Materiaali on peräisin Oulun yliopiston kikosa-kokoelmasta, johon on koottu monikielisiä keskustelutilanteita.

2. TUTKIELMAN TEOREETTINEN VIITEKEHYS

Tutkimukseni käsittelee kahdesta eri kulttuurista ja kieliyhteisöstä tulevien osapuolien keskustelua. Ninni Lankisen tutkimus Monikielisyys helsinkiläistyttöjen vuorovaikutuksen resurssina (2010) kuuluu samaan aihepiiriin. Siinä Lankinen tutkii monietnisen ystäväpiirin puhetta. Hän kirjoittaa koodinvaihdosta seuraavaa:

Koodinvaihdolla on yleensä tarkoitettu kaksikielisessä puhujayhteisössä tapahtuvaa siirtymää kielestä toiseen. Taustalla vaikuttaa ajatus siitä, että puhujat hallitsevat molemmat koodit yhtä hyvin, mikä mahdollistaa koodinvaihdon. Kun on puhe monietnisisistä ja -kielisistä puhujayhteisöistä, ei tällaista yleistystä useinkaan voida tehdä. Usein ystävän kielestä osataan vain muutama sana, mutta puutteellinen kielen hallinta ei estä käyttämästä niitä resursseja, jotka jo on saavutettu.

(Lankinen 2010: 31)

Tutkimuksessani Lankisen ajatus pitää paikkansa. Maria osaa puhua suomea vain vähän, mutta hän käyttää hallitsemiaan resursseja hyödykseen keskustellessaan hoitolastensa kanssa. Sama pätee myös Olliin ja Eetuun.

Käyttämäni aineiston pohjalta on tehty ja on tekeillä useita muitakin tutkielmia. Esimerkiksi kaksi kandidaatintutkielmaa ovat valmisteilla samaan aikaan omani lisäksi. Janika Lehto tutkii tutkielmassaan Multimodaaliset direktiivit aikuisen ja lapsen välisessä vuorovaikutuksessa (2019) aineistossa ilmeneviä multimodaalisia direktiivejä ja niihin liittyviä ilmauksia.

Jouni Pilton aineisto on niin ikään sama. Hänen aiheenaan on kysymyksen jälkijäsenen puuttuminen ja sen korvautuminen muulla kuin verbaalisella ilmauksella. Kyseisen kandidaatintutkielman nimi on Kun kaksivuotias vastaa au pairille ei-kiellellisesti. Kuvakortteihin tukeutuvan keskustelun multimodaalisia piirteitä (2019).

3. AINEISTOSTA LÖYTYVÄT KOODINVAIHTOTAPAUKSET

Tutkiessani aineistoa huomasin, että keskusteluista on mahdollista löytää sellaisia säännönmukaisuuksia ja toistuvuuksia, joiden pohjalta voin luokitella aineiston sanoja sekä rakenteita. Olen jakanut aineiston sanat neljään ryhmään. Ryhmiä ovat värisanat, kysymyssanat ja käskysanat. Neljäs ryhmä ovat muut sanat, jotka olen katsonut parhaaksi laittaa omaan kappaleeseensa. Seuraavaksi kerron havainnoistani tarkemmin.

3.1. Värisanat aineistossa

Maria, Olli ja Eetu puhuvat paljon väreistä askartelun yhteydessä. Huomasin, että he käyttävät väreistä suomenkielisiä sanoja runsaasti. Katsotaan, millaisia tapauksia aineistosta nousee esiin.

Esimerkissä (1) Maria perustelee, miksi Ollin pitää käyttää työnsä värjäämisessä muita värejä kuin mustaa:

(1) Maria: *Nope, today you are going to use sininen or other colors but not musta.*

Olli: *Miksi?*

Maria: *Because you always use musta and there are a lot of colors.*

Esimerkistä nähdään kuinka Maria mainitsee värit suomen kielellä. Hän vieläpä toistaa sanan *musta*, vaikka olisi voinut korvata sen englannin *black*-sanalla. Englantia hän puhuu esimerkissä muutenkin, itseasiassa värit ovat tässä esimerkissä ainoat asiat, jotka hän on sanoo suomeksi.

On kuitenkin huomioitavaa, että sekä Olli että Maria käyttävät puheessaan myös sanaa *black*. Sanaa käytetään vieläpä samassa keskustelussa. Tilanteista ei huomaa, mikä asia olisi laukaissut kielen vaihtelun.

Sanaympäristöllä ei näytä olevan vaikutusta väreistä puhumisessa. Värisanat esiintyvät niin lyhyissä kuin pitkissäkin rakenteissa säännönmukaisesti: (2) *Eetu, kato there is tosi valkoista here so please can you put more punainen.*

Lapset kenties tunnistavat värit paremmin, kun ne nimetään suomeksi. Vauhdikkaassa maalaamistilanteessa Marian viesti arvatenkin menee paremmin perille, kun hän käyttää sanaa *valkoinen* eikä englannin vastinetta *white*. Pikkulapset ovat opetelleet värit suomeksi ja tunnistavat ne oitis. Englannin kielen käyttö voisi johtaa hämmentymiseen, kun lapset rupeaisivat yhdistelemään sanoja tiettyihin väreihin.

Yhteensä värisanoja on aineistossa 111 kappaletta. Näistä 42 sanaa on sanottu englanniksi, loput suomeksi. Täytyy kuitenkin ottaa huomioon, että 42:sta sanasta 27:ssä sanana on *pink*.

Aineiston pohjalta voisin päätellä, että tässä kyseisessä ryhmässä suurin osa väreistä tavataan sanoa suomeksi, mutta sana *pink* sanotaan melkein aina englanniksi. Tässä voi olla myös kyse sanojen juurtumisesta. Ronald Langacker toteaa teoksessaan *Cognitive Grammar. A Basic Introduction* (2008: 16), että kun sanoja käytetään toistuvasti, ne juurtuvat osaksi kielenkäyttöä.

Artikkelikokoelmassa *Entrenchment and the Psychology of Language Learning: How We Reorganize and Adapt Linguistic Knowledge* (2016) julkaistussa artikkelissaan *Entrenchment as Onomasiological Salience* (2016: 157) Dirk Geeraerts selostaa, että esimerkiksi lyhytlahkeisilla housuilla on monta nimitystä, ja tarkoiteille valikoituu omat nimityksensä. Aineistossani huomaan saman. Väreistä voidaan tässä tilanteessa puhua vaikka kahdella kielellä, suomella ja englannilla, mutta suomi on juurtunut vakituiseksi kieleksi. Paitsi tietenkin sanan *pink* kohdalla.

3.2. Kysymyssanat aineistossa

Toinen kattava ryhmä ovat erilaiset kysymyssanat. Seuraavaan taulukkoon olen koonnut aineistosta löytyvät kysymyssanat sekä suomeksi että englanniksi. Suluissa oleva numero kertoo esiintymien lukumäärän:

TAULUKKO 1. Kysymyssanat.

Missä (8)	What (16)
Mitä (6)	Where (4)
Mikä (4)	Which (2)
Miksi (2)	Why (2)
Minkä (2)	Who (1)
Minne (1)	
Kuka (1)	

Kuten taulukko kertoo, kysymyssanojen esiintyminen kielien välillä on mennyt kutakuinkin puoliksi. Ero onkin siinä, minkälaisissa yhteyksissä kysymyssana sanotaan englanniksi, ja milloin suomeksi. Huomasin suomen kielen kysymyssanojen edustuksen olevan vallalla erityisesti lyhyissä, yhden sanan kysymyksissä. Yhdessä nauhoitteista Eetu kysyy, missä kynä on. Tähän Maria vastaa sanalla *tässä* sen sijaan, että käyttäisi sanaa *here*. Voi olla, että monikielisessä keskustelussa tällaisiin lyhyisiin, yhden sanan kysymyksiin tulee helposti vastattua sillä kielellä, millä kysymys on esitetty.

Pitemmissä ja monimutkaisemmissa kysymysrakenteissa englanti on yleisempää (3):

(3) Olli: *where is tosi paljon musta, this is musta*

Arveluni on, että pitemmät kysymykset ovat englanniksi osittain sen takia, koska Maria ei osaa käyttää suomea kyllin edistyneesti. Lapset taas ovat arvatenkin mukautuneet kysymään Marialta asioista englantia käyttäen.

Havaintoni eivät ole tyhjentäviä. Kysymyksissä esiintyy variaatiota, ja toisinaan pitemmätkin kysymykset ovat suomen kielellä (3):

(3) Maria: *Olli mitä sinä teet?*

Olli: *I make ((köhii kurkkuaan)) sukat*

3.3. Käskeysanat

Keskustelijat käyttävät suomea myös silloin, kun keskustelijat kärkevät tai kehottavat muita. Nauhoitteista löytyvät esimerkiksi imperatiivit (4) *Maria, katso* ja (5) *Eetu, odota*. En kuitenkaan tarkoita, että suomi olisi edustettuna suurimmassa osassa käskyistä. Tässä vaiheessa haluan tarkentaa, että tämän kappaleen ryhmät eivät ole tutkimukseni kohteena sen takia, että niillä olisi ylliedustus, vaan ne ovat sellaisia tapauksia, joissa suomea käytetään huomattavasti.

Voin kuitenkin rajata aineistosta jo aiemmin mainitsemani käskyt *odota* ja *katso*. Jostain syystä nämä kaksi kehotusta toistuvat useaan kertaan kautta aineiston, ja niillä on englantiin nähden ylivoimainen edustus. Eeritoten käsky *katso* on osana Marian ja lasten puhetta tiuhaan. Näiden englanninkieliset vastineet *look* ja *wait* eivät taas ole samanlaisessa käytössä. Taulukosta selviää, miten paljon eri imperatiiveja on käytetty:

TAULUKKO 2: Imperatiivit *katso* ja *odota* sekä englannin vastineet.

Katso: 42	Look: 1
Odota: 4	Wait: 0

Kaikenkaikkiaan *odota*-käsky löytyy aineistosta neljä kertaa ja se on aina osana lausetta. Sana *wait* ei taas esiinny kertaakaan.

Imperatiivi *katso* ja sen toinen muoto *kato* on käskyistä yleisin. Yhteensä se sanotaan aineistossa 42 kertaa. Tasan puolessa käyttökertoista, eli 21:ssä tapauksessa, se on keskusteluissa irrallisena, huudahduksen tapaisena kehotuksena. Sen englanninkielinen vastine *look* sanotaan vain kerran ja sekin lauseen osana.

Sanojen käytön välillä ei löydy eroavaisuuksia henkilöiden välillä. Sekä lapset että Maria käyttävät näitä käskysanoja melkein pä yhtä paljon. Syytä sille, miksi lähes poikkeuksetta käytetään sanaa *katso* *look*-käskyn tilalla en osaa tarkasti perustella. Ehkä napakat käskyt uppoavat kuulijaan paremmin tämän äidinkielellä, ja siksi Maria kommentaa lapsia suomeksi. Ja kenties lapsilla on tutut käskysanat niin juurtuneina kieleensä vielä tässä vaiheessa, että he kärkevät luonnostaan suomeksi.

Täytyy huomioida, että pidemmät käskemiset tapahtuvat silti englanniksi: (6) *Eetu don't take all for you*, Maria käskee eräässä aineiston kohdassa.

3.4 Muut sanat

Tässä kappaleessa käsittelen kulttuurisanoja ja deiktisiä ilmauksia. Kulttuurisanat ovat tiettyyn kulttuuriin sidonnaisia sanoja. Kulttuurilaina on lainasana, jota kielenpuhuja käyttää, kun puhuu vieraille kulttuurille ominaisesta asiasta, joka ei ole omaan kulttuuriin niinkään tuttu. Carol Myers-Scotton kertoo kulttuurilainasta seuraavaa:

Cultural borrowings are words that fill gaps in the recipient language's store of words because they stand for objects or concepts new to the language's culture.

(Myers-Scotton 2006: 212)

Tällaisia sanoja Maria ja lapset käyttävät, kun he puhuvat englanniksi suomalaisille tuetuista ja läheisistä asioista. Aineistossa mainitaan esimerkiksi sanat *joulukuusi* ja *joulupukki*.

Intensiteettisanat *tosi* ja *very* ovat sellaisia kielellisiä elementtejä, joiden käytössä on vaihtelua aineistossa. Seuraava taulukko osoittaa molempien ilmaisujen esiintymiskerrat ja sanojen käyttäjän:

TAULUKKO 3: Intensiteettisanat *tosi* ja *very*.

Maria: tosi	6
Lapset: tosi	15
Maria: very	16
Lapset: very	9

Sanojen käyttömäärä ei ole yllättävää. Äidinkielenään suomea puhuvat Eetu ja Olli käyttävät sanaa *tosi* muutenkin vain, mutta sana *very* tulee heidän suustaan yhteyksissä, joissa Maria on juuri sanonut kyseisen sanan (7):

(7) Maria: *Very very tired*

Eetu: *Very very very tired*

Sama pätee Marian *tosi*-sanankäyttöön ainakin jossain määrin. Eräessä nauhoitteessa Olli toteaa maalaavansa (8) *tosi valkoista here*. Hieman myöhemmin Maria käyttää samaa ilmaisua samassa yhteydessä. Muuten näiden kahden sanankäyttö on melko sattumanvaraista ja vähäistä muuten kuin puhujien omalla kielellä. *Tosi*-sanankäytöstä huomaa sen, että se säilyy hyvin hoitolasten puheessa, kun englanti on keskustelun pääkieli.

4. KIELENKÄYTTÖ LAUSETASOLLA

Tässä luvussa kuvailen Marian ja lasten kielenkäyttöä yleisemmällä tasolla. Tarkastelen esimerkiksi lauserakenteita ja yleistä puhumisen tapaa. Aion myös hieman esittää eroavaisuuksia Marian ja lasten puheen välillä. Tarkoitukseni on havainnollistamalla saada esitettyä yleiskuva siitä, miten suomi ja englanti yhdistyvät keskusteluissa.

4.1. Lauserakenteet keskusteluissa

Eräs havaintoni on, että suomen kielen ja englannin kielen vaihtelu on sidoksissa lauseenjäseniin. Olen huomannut, että muun muassa objektit ovat monesti suomeksi. Maria selostaa lapsille, että he tarvitsevat lisää paperia: (8) *We are going to take more paperi*. Tässä muu lause on kokonaan englanniksi, ja objekti *paperi* suomen kielellä.

Iso osa kielen vaihtelusta kautta aineiston tuntuu menevän samalla kaavalla. Kaikenlaiset tekemisen ja olemisen ilmaisut on sanottu englanniksi, tekemisen kohteet ja oliot taas suomeksi. Esimerkiksi aineiston lause (9) *Come on let's take the paperia* on juuri tällä pohjalla ilmaistu.

En mene väittämään, että objektit olisivat aina tai edes lähes aina suomeksi, koska se ei pidä paikkaansa. Valtaosa kielenkäytöstä tapahtuu englanniksi riippumatta siitä, millaisesta sanasta tai mistä lauseenjäsenestä on kyse. Perusajatus on kuitenkin se, että silloin, kun suomea käytetään, sitä käytetään johdonmukaisesti vain tietynlaisten sanojen ja puheen osien puitteissa. Esimerkissä (10) Olli kehuu musiikkia:

(10) Olli: *[this] is VERY good musiikki*.

Maria: *mhm? do you like it? Olli?*

Olli: *(---)*

Maria: *mhm?*

Olli: *Maria this is rikki*.

Samassa yhteydessä on kopulalause, jossa predikaatiivi on sanottu suomeksi. Tässä toistuu jälleen sama kaava. Olli olisi voinut sanoa lauseen esimerkiksi vaikka tähän tapaan:

Maria tämä on broken. Aineistosta ei kuitenkaan nouse periaatteessa kertaakaan esiin tällaista kielenkäytön tapausta. Ainoaksi lähelle osuvaksi esimerkiksi voidaan valita Marian käyttämä ilmaisu (11) *En ole naughty*. Tässä muu lause on suomeksi, ja predikatiivi englannin kielellä.

4.2. Marian tapa puhua

Ei ole yllättävää, että Maria käyttää suomea vähiten. Hän puhuu sitä oikeastaan vain lyhyinä saneina. Suomi näkyy Marian puheessa lyhyinä, yhden sanan vastauksina ja käskyinä tai täytesanoina englanninkielisissä lauseissa. Jokunen poikkeuskin kyllä löytyy. Tutkimassani aineistossa on viisi kokonaista pitkää lausetta, jotka Maria sanoo kokonaan suomeksi:

(11) Maria: *Koska minä tykkään tosi paljon sinistä*

(12) Maria: *Ookko sinä väsynyt?*

(13) Maria: *Olli, mitä sinä teet?*

(14) Maria: *Onko sinä nälkä?*

(15) Maria: *Anna minulle yksi*

Oheiset lauseet ovatkin ainoat, jotka Maria sanoo pelkästään suomea käyttäen.

Huomasin, että Marian englannin puheessa suomenkielisten sanojen käyttö mukautuu englannin kielioppiin. Hänen puheestaan löytyvät artikkelit *a* ja *the* silloinkin, kun kyseessä on suomen kielen sana:

(16) Maria: *Eetu lets go we are going to take **the** paperia*

(17) Maria: *Eetu do you want to make **a** kummitus?*

On varsin kiinnostavaa, että artikkeleiden käyttö on erittäin johdonmukaista: (17) *Eetu do you want to be **a** kummitus?*

Silloin tällöin Marialla on tarve toistaa suomeksi sanottu asia englanniksi. Aineistosta löytyy kohta, jossa hän kysyy Eetulta, onko tämä väsynyt. Ensin kysymys esitetään suomeksi, ja Eetu vastaa tähän englanniksi. Sitten kuitenkin Maria kysyy samaa asiaa englannin kielellä:

(18) Maria: *Ookko sinä väsynyt?*

Eetu: *Yes*

Maria: *Are you tired*

Eetu: *Yes tired*

Samanlainen tapaus löytyy aiemmin aineistosta. Tosin tällä kertaa Maria käyttää ensin englantia:

(19) Maria: *What are you going to do?*

Eetu: *Mitä?*

Maria: *Olli, mitä sinä teet?*

Esimerkit ovat kuitenkin erilaiset. Aiemmassa tapauksessa Marialla ei ole näennäistä syytä kysyä kysymystä toisa kertaa eri kielellä. Toisessa kohdassa hänelle jäi varmaankin epävarmuus siitä, että oliko Eetu ymmärtänyt kysymykstä. Siksi oli ehkä helpointa kysyä se uudestaan suomeksi. Ainakin Eetu ymmärtyy kysymyksen varmasti.

Teoksessaan *Discourse Strategies* (1982) John J. Gumperz kirjoittaa toistosta seuraavaa:

Most frequently the alternation takes the form of two subsequent sentences, as when a speaker uses a second language either to reiterate his message or to reply to someone else's statement.

Gumperz (1982): 59

Juuri tällainen peräkkäinen toisto tapahtuu esimerkissä (18). Siinä Maria käyttää heikom-paa kieltä toistaessaan aiemmin sanotun asian.

Toistosta monikielisessä keskustelussa on kirjoittanut myös Maria Frick pro gradussaan *Kaksikielistä räökkimistä - koodinvaihdosta tartonsuomalaisten sähköposti- ja kasvok-kainkeskusteluissa* (2003). Hän sanoo toistamisesta seuraavaa:

Mielestäni toisto ei kuitenkaan ole varsinainen funktio, vaan keskustelullinen rakenne, jossa koodinvaihtoa tyypillisesti esiintyy. Koodinvaihdon funktio voi tällöin olla esimerkiksi sanotun korostaminen.

Kenties esimerkissä (18) Maria toistaakin kysymyksensä korostaaksen sitä.

4.3. Lasten tapa puhua

Ollin ja Eetun puhe on varsin heittelehtivää ja toisinaan melko epäselvää, mikä on kuitenkin ymmärrettävää, koska he ovat aineiston nauhoituksen aikaan vielä niin nuoria. Tämä ei kuitenkaan estänyt heidän puheensa analysointia. Se teki siitä vain hiukan haastavampaa.

Olli ja Eetu puhuvat Marian kanssa englantia, ja kun he puhuvat muille, he käyttävät suomea. Tutkimassani aineistossa suurin osa keskusteluista kuitenkin käydään Marian kanssa. Lapset eivät puhu paljoakaan toisilleen, joten suomen osuus kielestä on vähäinen. Itseasiassa aineisto koostuu sellaisista tilanteista, joissa keskustelu on lennokasta ja ailahtelevaa. Iso osa keskusteluista on Marian ohjeistusta ja auttamista askartelussa sekä maalaamisessa. Maria on eniten äänessä. Näin ollen Olli ja Eetu saattavat pitkänkin aineiston pätkän aikana vastailta kysymyksiin ynähdyksellä tai yhdellä sanalla. Sekin tekee päätelmien kokoamisesta vaikeaa. Voin kuitenkin tehdä yleiskuvan antavia huomioita.

Lasten puheessa suomen kieltä on paljon enemmän kuin Marian puheessa. Varsinkin deiktiset ilmaukset tulevan paljolti lasten suusta suomeksi. Sanat kuten *tässä* ja *siinä* viilahtelevat usein Ollin ja Eetun puheessa.

Marian englannista poiketen lasten englannin taidot ovat hyvin alkeelliset. Sanoja jää pois lauseista, ja näyttää siltä, että aina he eivät osaa muodostaa lauseita englanniksi:

(20) Olli: *Maria katso I want to ö:::*

Maria: *what do you want*

((Olli naputtaa kyniä pöytään))

Maria: *no later finish the painting Olli*

Olli: *I don't any more*

Maria: *you don't want to paint anymore*

Olli: *no*

Samasta esimerkistä huomaa, miten Marian täytyy täydentää Ollin viestiä. Hän kysyy kysymyksiä, että saisi selon tilanteesta.

Olli onnistuu silti sanomaan englanninkielisiä lauseita myös täysin oikein:

(21) Olli: *I can change this water*

Kerroin aiemmin, että Maria käyttää englannin artikkeleita suomenkielisten sanojen yhteydessä silloin, kun koodinvaihtoa suomeen tapahtuu. Sama ei päde lasten puheeseen. Heiltä artikkeleita ei kuulu lainkaan.

Perheen lapset puhuvat välillä suomea pitkissä pätkissä. Esimerkiksi Eetu käyttää aika vähän englantia, kun hän ja Maria puhuvat kummitusnaamion askartelemisesta. On huomionarvoista, että Maria kuitenkin vastaa luontevasti englannin kielellä esimerkissä (22):

(22) Eetu: *Mitä sinä teet?*

Maria: *We are going to make a kummitus*

Eetu: *Mikä se on kummitus?*

Koska Eetu ja Olli taas osaavat englantia vähän, he täyttävät puhettaan suomenkielisillä elementeillä. Itseasiassa heidän puheessaan suomi on osittain jopa enemmän esillä kuin Englanti. Voisi siis sanoa, että tietyissä tapauksissa Englanti on niin sanottu täytekieli. Mariallahan Englanti on ehdoton pääkieli, ja suomea hän käyttää silloin, kun sitä tarvitsee.

5. PÄÄTÄNTÖ

Kävin tutkielmassani läpi espanjalaisen au pairin ja suomalaisten lasten keskusteluja. Espanjalainen Maria ei osannut ennen Suomeen saapumistaan yhtään suomea, hän opetteli sitä suomen kielen kurssilla. Lapset, Olli ja Eetu, eivät puhu espanjaa, eivätkä osanneet ennen Marian saapumista ollenkaan englantia. Kieltä he oppivat häneltä suoraan.

Ylipäänsä ryhmän kielenkäytöstä voidaan tehdä seuraavanlainen tiivistys; keskustelu käydään englanniksi, asioista puhutaan englanniksi ja suomeksi, ja tietyt sanat ja ilmaisut sanotaan suomeksi. Myös puhujalla on väliä. Maria käyttää kieltä eri tavalla kuin Eetu ja Olli. Voisi myös sanoa, että Englanti toimii siltana ryhmän välillä. Suomi on täyteenä puheessa.

Koodinvaihtoa suomeen tapahtuu muun muassa sen takia, että joskus on luontevampaa puhua suomea kuin englantia. Esimerkiksi juurikin kulttuurisanat, niin kuin *joulupukki* ja *joulukuusi*, kuuluvat luonnostaan Marian puheessa. Ne ovat hänelle vieraita, ja suomalaisuuteen sidoksissa olevia asioita.

Tutkimustuloksien pohjalta sanoja on mahdollista ryhmitellä eri ryhmiinsä. Ryhmät, joissa suomen kieli korostuu ovat

- värisanat,
- käskysanat *katso* ja *odota*,
- kysymyssanat sekä
- kulttuurisanat.

Koodinvaihto suomeen aktivoituu silloin, kun yllä olevia sanoja käytetään ja myös silloin, kun Maria, eli ei natiivi suomen puhuja, haluaa varmasti tulla ymmärretyksi.

Jyrki Kalliokoski kirjoittaa Kielet kohtaavat -teoksessaan:

Myös kieltä huonosti osaava voi hyödyntää eri kieliä vuorovaikutuksen ja viestinnän resursseina eri konteksteissa erilaisiin tarkoituksiin. Kaikki kielen vaihtelu ei johdu puutteellisesta kielitaidosta.

Kalliokoski (2009): 325

Juurikin erilaiset tarkoitusperät aktivoivat koodinvaihtoa. Esimerkiksi Lorenza mahdollisesti tehostaa viestiään toistamalla kysymyksen suomeksi tai käskemällä suomenkielistä imperatiivia käyttäen.

Koodinvaihdosta on tehty aiemminkin tutkimuksia, ja pelkästään käyttämästäni aineistosta on tehty ja on myös tekeillä useampia eri tutkielmia. Tutkimustani voi hyödyntää muun muassa käyttämällä sitä tukena muissa tutkielmissa. Tutkimistani keskusteluista voi löytyä samoja piirteitä ja yhteneväisyyksiä, mitä muistakin monikielisistä kanssakäymistilanteista. Tällä tavalla tuleviin ja nykyisiin näkemyksiin saadaan vahvistusta.

Aiheesta on mahdollista tehdä jatkotutkimusta. Kielenkäyttöä voidaan vielä tarkentaa, ja lasten puhetta voidaan eritellä enemmän. Lisäksi tutkimuksen kohteeksi voidaan ottaa laajempi joukko sanoja. Tutkimuksen rajallisuuden takia en voinut kuitenkaan tämän enempää analysoida aineistoa.

6. LÄHTEET

- BACKUS, AD 2012: *A usage-based approach to borrowability*. Tilburg University.
- MYERS-SCOTTON, CAROL 2006: *Multiple voices: an introduction to bilingualism*. Malden, MA: Blackwell.
- FRICK, MARIA 2003: *Kaksikielistä räähkimistä - koodinvaihdosta tartonsuomalaisten sähköposti- ja kasvokkainkeskusteluissa*. Pro gradu. Helsingin yliopisto.
- GARNDER-CHLOROS, PENELOPE 2009: *Code-Switching*. Cambridge University Press.
- GEERAERTS, DIRK 2016: *Entrenchment as Onomasiological Salience*. Walter de Gruyter GmbH & Co
- GUMPERZ, JOHN 1982: *Discourse strategies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- KALLIOKOSKI, JYRKI 2009: *Kielet kohtaavat*. Tietolipas. Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- LANGACKER, RONALD W. 2008: *Cognitive Grammar A Basic Introduction*. University of California, San Diego (Emeritus)
- LANKINEN, NINNI 2010: *Monikielisyys helsinkiläistyttöjen vuorovaikutuksen resursseina*. Helsingin yliopisto, Humanistinen tiedekunta, Suomen kielen, suomalais-ugrialaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos.
- LEHTO, JANIKA 2019: *Multimodaaliset direktiivit lapsen ja aikuisen välisessä vuorovaikutuksessa*. Kandidaatintutkielma. Oulun yliopisto.
- MATRAS, YARON 2009: *Language Contact*. Cambridge textbooks in linguistics. Cambridge University Press.
- PILTO, JOUNI 2019: *Kun kaksivuotias vastaa au pairille ei-kielellisesti. Kuvakortteihin tukeutuvan keskustelun multimodaalisia piirteitä*. Kandidaatintutkielma. Oulun yliopisto.
- SALMINEN, JOHANNA 2018: *Suomi–espanja-koodinvaihto Facebook-yhteisössä*. Pro-Gradu. Oulun yliopisto.
- SCHMID, HANS-JÖRG 2016: *Entrenchment and the Psychology of Language Learning: How We Reorganize and Adapt Linguistic Knowledge*. Walter de Gruyter GmbH & Co